

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# دیه و ارزش از منظر قانون مجازات اسلامی

دکتر بهرام صمدی راد

متخصص پزشکی قانونی

عضو هیئت علمی سازمان پزشکی قانونی کشور



مرکز تحقیقات پزشکی قانونی  
Legal Medicine Research Center

# پزشکی قانونی برای وکلا، حقوقدانان و دانشجویان حقوق

به همراه سوالات چهارگزینه‌ای و سی دی تصاویر رنگی

نویسندگان به ترتیب حروف الفبا

دکتر فلورا ارفع (کارشناس پزشکی قانونی)

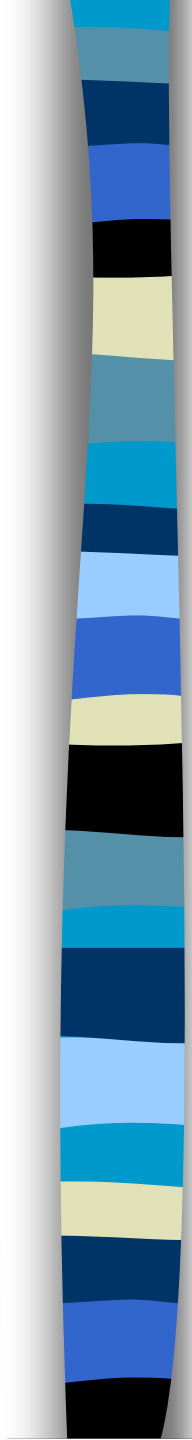
دکتر بهرام صمدی راد (متخصص پزشکی قانونی، استادیار سازمان پزشکی قانونی کشور)

دکتر محمد حسن عابدی خوراسگانی (متخصص و کارشناس پزشکی قانونی)

دکتر مسعود قادی پاشا (متخصص پزشکی قانونی، استادیار سازمان پزشکی قانونی کشور)

دکتر آرش قدوسی (متخصص پزشکی قانونی، استادیار دانشگاه آزاد واحد اصفهان (خوراسگان))

[www.lmrc.ir](http://www.lmrc.ir)



انسان، خلیفه خدا بر روی زمین حقوقی  
دارد، از جمله حق زندگی، حق تندرستی  
و حمایت شدن در هر ستمی که بر او  
وارد آید، اعم از ضرب گرفته تا جرح و  
قتل.



□ لا تقتلوا النفس التي حرم الله الا بالحق و من قتل مظلوما فقد جعلنا لوليه سلطانا

کسی را که خدا کشتنش را حرام کرده نکشید مگر به حق و هر کس ستمدیده کشته شد، ما برای ولی او سلطه و حق قصاص را قرار دادیم

□ و من یقتل مومنا متعمدا فجزائه جهنم خالدا فیها، ولعنه، و اعد له عذابا عظیما

هر کسی از عمد مومنی را بکشد، کیفر او دوزخ همیشگی است و خدا او را لعنت کرده برای او کیفری بزرگ آماده کرده است



□ قال رسول الله :

اول ما يقضى بين الناس يوم القيامة، دماء

نخستین چیزی که از مردم در قیامت مورد

رسیدگی و داوری قرار می گیرد، خون است



تعریف دیه از نظر فقهای مذاهب اسلامی :



□ فقهای حنفی :

دیه، نام مالی است که عوض نفس یا جان پرداخته میشود. و ارش، نام مالی است که به سبب جنایت بر اعضا واجب میشود

□ فقهای حنبلی :

دیه، مالی است که به سبب جنایتی به مجنی علیه یا ولی او پرداخت میشود.

□ فقهای شافعی :

دیه، مالی است که به سبب جنایت بر نفس یا بر اعضا واجب میشود.

□ فقهای مالکی :

آنچه که در جنایت بر نفس و به عوض آن داده می شود، عقل نامیده میشود





□ فقهای شیعه :

دیه ، نام مالی است که به سبب جنایت بر

نفس یا عضو واجب میشود .

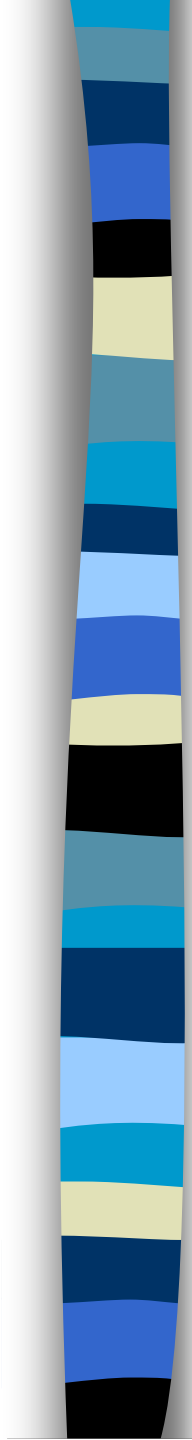
## تعریف دیه در قانون مجازات اسلامی :

ماده ۴۴۸- دیه مقدر، مال معینی است که در شرع مقدس

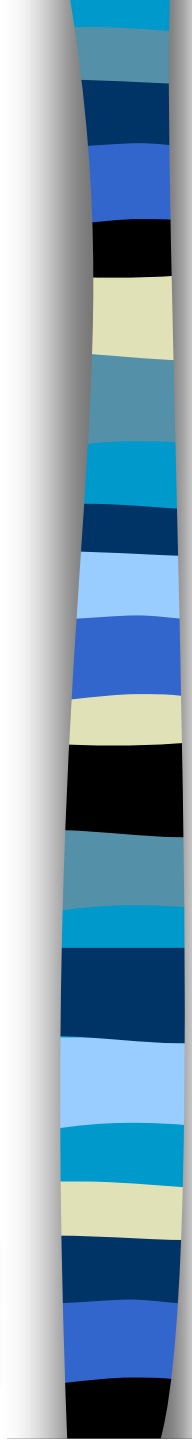
به سبب جنایت غیر عمدی بر نفس، عضو یا منفعت، یا

جنایت عمدی در مواردی که به هر جهتی قصاص ندارد،

مقرر شده است.



ماده ۴۴۹- ارش، ديه غيرمقدر است كه ميزان آن در شرع  
تعيين نشده است و دادگاه با لحاظ نوع و كيفيت جنايت و  
تأثير آن بر سلامت مجني عليه و ميزان خسارت وارده با  
در نظر گرفتن ديه مقدر و با جلب نظر كارشناس ميزان آن  
را تعيين ميکند. مقررات ديه مقدر در مورد ارش نيز جريان  
دارد مگر اينكه در اين قانون ترتيب ديگري مقرر شود.



ماده ۴۵۰- در جنایت شبه عمدی، خطای محض و جنایت عمدی که قصاص در آن جایز یا ممکن نیست، در صورت درخواست مجنی<sup>۲۶</sup> علیه یا ولی دم دیه پرداخت میشود مگر به نحو دیگری مصالحه شود.

## شرایط وجوب دیه :

- 1 - فعل نامشروع باشد
- 2 - فعل نامشروع توسط غیر حادث شده باشد
- 3 - فعل نامشروع موجب ضرر شده باشد
- 4 - بین فعل نامشروع و ضرر ایجاد شده رابطه علیتی ( Causal relationship ) برقرار باشد



## اصول کلی بررسی و تعیین دیه :

1 - اصل صحت مجنی علیه

2 - اصل برائت جانی

3 - اصل عدم تداخل اسباب

4 - اصل عدم تداخل ضایعات و منافع

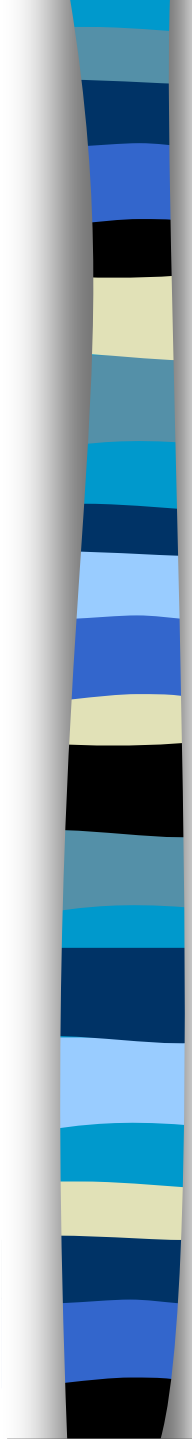


## تداخل و تعدد دیات

ماده ۵۳۸- در تعدد جنایات، اصل بر تعدد دیات و عدم

تداخل آنها است مگر مواردی که در این قانون خلاف

آن مقرر شده است.

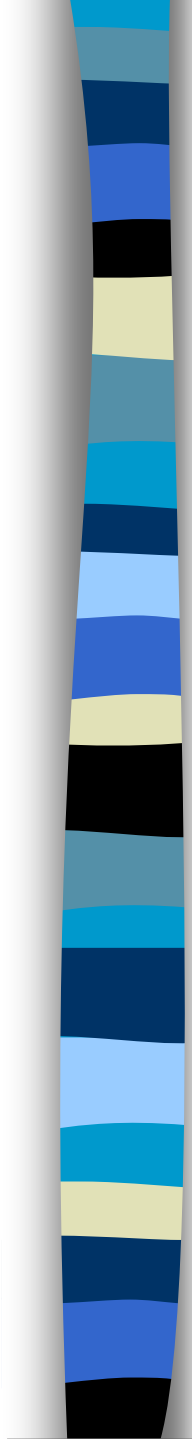


ماده ۵۳۹- هرگاه مجنی علیه در اثر سرایت صدمه یا صدمات غیر عمدی فوت نماید یا عضوی از اعضای او قطع شود یا آسیب بزرگتری ببیند به ترتیب ذیل دیه تعیین میشود:

الف - در صورتی که صدمه وارده یکی باشد، تنها دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر ثابت میشود.

ب - در صورت تعدد صدمات چنانچه مرگ یا قطع عضو یا آسیب بیشتر، در اثر سرایت تمام صدمات باشد، تنها دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر ثابت میشود و اگر مرگ یا قطع عضو یا آسیب بزرگتر در اثر سرایت برخی از صدمات باشد، دیه صدمات مسری در دیه نفس یا عضو یا آسیب بزرگتر تداخل میکند و دیه صدمات غیر مسری، جداگانه محاسبه و مورد حکم واقع میشود.





ماده ۵۴۱- هرگاه در اثر یک ضربه یا هر رفتار دیگر، آسیبهای متعدد در اعضای بدن به وجود آید چنانچه هریک از آنها در اعضای مختلف باشد یا همه در یک عضو بوده ولی نوع هر آسیبی غیر از نوع دیگری باشد و یا از یک نوع بوده ولكن در دو یا چند محل جداگانه از یک عضو باشد، هر آسیب دیه جداگانه دارد.

ماده ۵۴۲- هرگاه در اثر رفتارهای متعدد، آسیبهای متعدد ایجاد شود هر آسیبی دیه جداگانه دارد.

ماده ۵۴۳- در صورت وجود مجموع شرایط چهارگانه ذیل، دیه آسیبه‌های

متعدد **تداخل** میکند و تنها دیه یک آسیب ثابت میشود:

الف- همه آسیبه‌های ایجاد شده مانند شکستگی‌های متعدد یا جراحات متعدد از یک نوع باشد.

ب- همه آسیبه‌ها در یک عضو باشد.

پ- آسیبه‌ها متصل به هم یا به گونه‌ای نزدیک به هم باشد که عرفاً یک آسیب محسوب شود.

ت- مجموع آسیبه‌ها با یک رفتار مرتکب به وجود آید.

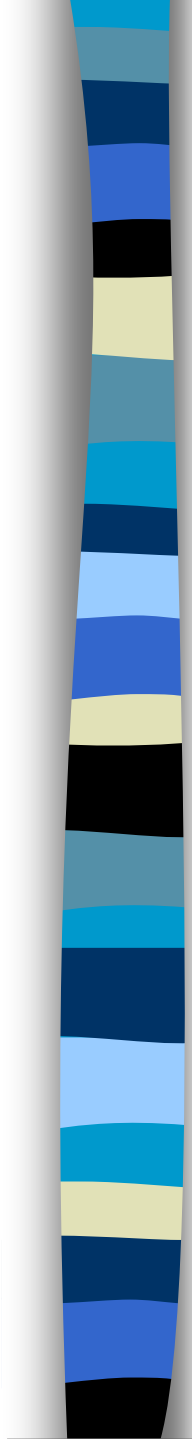


ماده ۵۴۴- هرگاه در اثر یک یا چند رفتار، منافع

متعدد زائل یا ناقص شود مانند اینکه در اثر

ضربه به سر، بینایی، شنوایی و عقل کسی از

بین برود یا کم شود، هر یک دیه جداگانه دارد



ماده ۵۴۵- هرگاه منفعتی قائم به عضوی باشد در جنایت بر آن عضو که منجر به زوال یا اختلال منفعت گردد تنها دیه بیشتر ثابت میشود ولی اگر منفعت قائم به آن عضو نبوده و میان از بین رفتن عضو و زوال منفعت ملازمه نباشد، اگرچه وجود آن عضو در تقویت و تسهیل منفعت مؤثر باشد، مانند لاله گوش و بینی که در تقویت شنوایی و بویایی مؤثرند و به سبب قطع لاله گوش یا بینی، شنوایی یا بویایی نیز زائل یا ناقص گردد، هرکدام دیه جداگانه دارد.



ماده ۵۴۷- هرگاه جراح عمیقی مانند منقله و یا جائفه یکباره واقع شود،

تنها دیه همان جراح عمیق پرداخت میشود و اگر به تدریج واقع شود

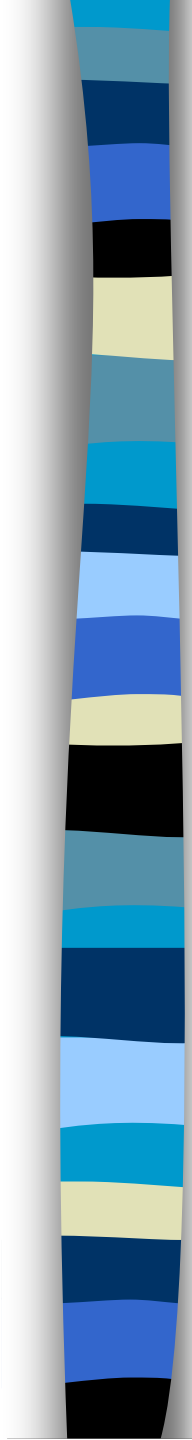
یعنی ابتداء جراح خفیفتر مانند موضحه و سپس جراح شدیدتر مانند

منقله ایجاد شود، چنانچه به سبب سرایت جراح اول باشد تنها دیه

جراح شدیدتر پرداخت میشود و در صورتی که به سبب ضربه دیگری

باشد، خواه دو ضربه از یک نفر خواه از چند نفر باشد، هریک از دو

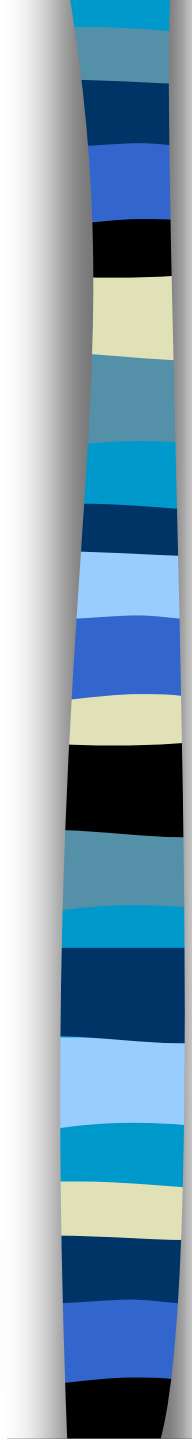
جراح، دیه جداگانه دارد.



ماده ۵۴۸- در اعضاء و منافع، مقدار ارزش یک جنایت،  
بیش از ديه مقدر برای آن عضو یا منفعت نیست و  
چنانچه به سبب آن جنایت، منفعت یا عضو دیگری از بین  
رود یا عیبی در آنها ایجاد شود، برای هر آسیب ديه  
جداگانهای تعیین میگردد.



مقدار دیه قتل نفس:



ماده ۵۴۹- موارد دیه کامل همان است که در  
مقررات شرع تعیین شده است و میزان آن  
در ابتدای هر سال توسط رئیس قوه قضائیه  
به تفصیل بر اساس نظر مقام رهبری تعیین  
و اعلام میشود.



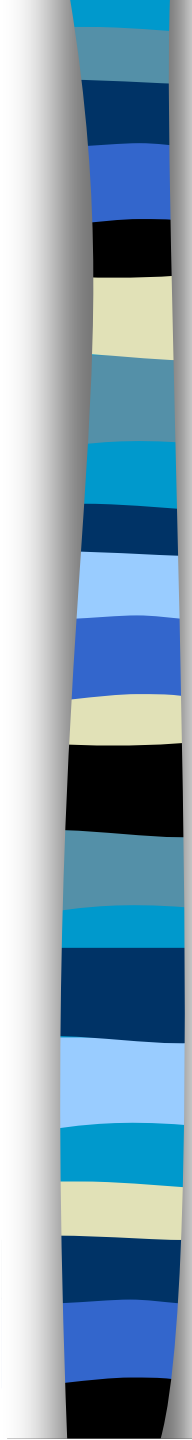


ماده ۵۵۰- دیه قتل زن، نصف دیه مرد است.

تبصره- در کلیه جنایاتی که مجنی<sup>۲۸</sup> علیه مرد نیست،

معادل تفاوت دیه تا سقف دیه مرد از صندوق تأمین

خسارتهای بدنی پرداخت میشود.



ماده ۵۶۰- دیه زن و مرد در اعضاء و منافع تا کمتر از ثلث دیه کامل  
مرد یکسان است و چنانچه ثلث یا بیشتر شود دیه زن به نصف تقلیل  
مییابد.

ماده ۵۶۱- هرگاه در اثر یک یا چند ضربه، آسیبهای متعددی بر یک یا  
چند عضو وارد شود، ملاک رسیدن دیه به ثلث، دیه هر آسیب به طور  
جداگانه است مگر اینکه آسیبهای وارده بر عضو، عرفاً یک آسیب و  
جنایت محسوب شود.



ماده ۵۶۲- در موارد ارزش فرقی میان زن و مرد

نیست لکن میزان ارزش جنایت وارده بر اعضاء

و منافع زن نباید بیش از ديه اعضاء و منافع او

باشد، اگرچه مساوی با ارزش همان جنایت در

مرد باشد.

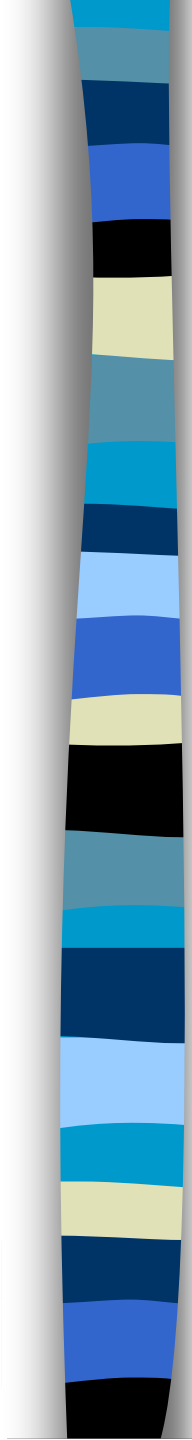


ماده ۵۵۴- بر اساس نظر حکومتی مقام

رهبری، دیه جنایت بر اقلیتهای دینی شناخته

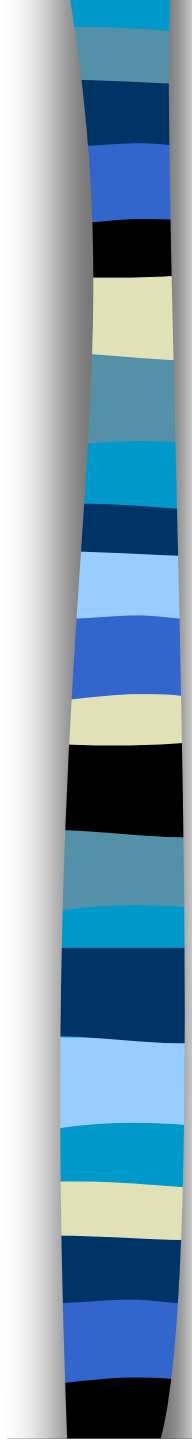
شده در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران

به اندازه دیه مسلمان تعیین میگردد.



ماده ۵۵۵- هرگاه رفتار مرتکب و فوت مجنی علیه هر دو در ماههای حرام «محرم، رجب، ذی القعدة و ذی الحجه» یا در محدوده حرم مکه، واقع شود خواه جنایت عمدی خواه غیر عمدی باشد، علاوه بر دیه نفس، یک سوم دیه نیز افزوده میگردد. سایر مکانها و زمانهای مقدس و متبرک مشمول حکم تغلیظ دیه نیست.

تبصره - معیار شروع و پایان ماههای حرام، مغرب شرعی است مانند ماه رجب که از مغرب شرعی آخرین روز ماه جمادی الثانی، شروع و با مغرب شرعی آخرین روز ماه رجب به پایان میرسد.



ماده ۵۵۶- در حکم تغلیظ دیه فرقی میان بالغ و غیربالغ، زن و مرد و مسلمان و غیرمسلمان نیست. سقط جنین نیز پس از پیدایش روح، مشمول حکم تغلیظ است. تغلیظ دیه، در مواردی که عاقله یا بیتالمال پرداخت کننده دیه باشد نیز جاری است. در قتل عمدی که به علت عدم امکان قصاص یا عدم جواز آن دیه پرداخت میشود نیز این حکم جاری است.

ماده ۵۵۷- تغلیظ دیه مخصوص قتل نفس است و در جنایت بر اعضاء و منافع جاری نیست.



ماده ۵۶۳- از بین بردن هر یک از اعضای فرد و هر

دو عضو از اعضای زوج، دیه کامل و از بین بردن

هریک از اعضای زوج، نصف دیه کامل دارد. خواه

عضو مزبور از اعضای داخلی بدن باشد خواه از

اعضای ظاهری مگر اینکه در قانون ترتیب دیگری

مقرر شده باشد.



لا ضرر ولا ضرار فى الاسلام

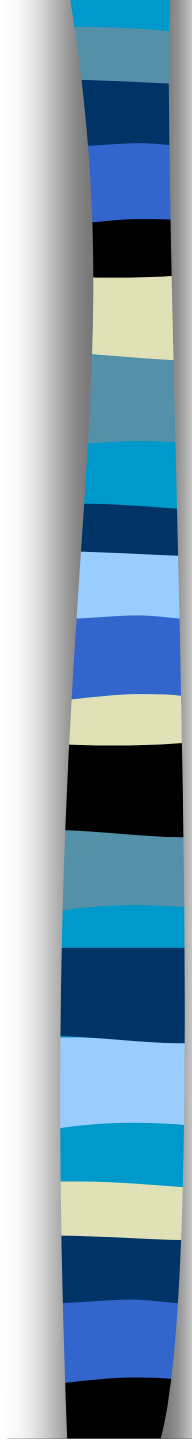




ماهیت دیه



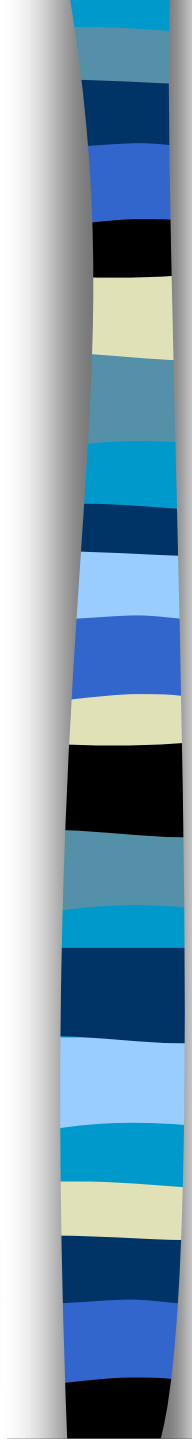
جبران خسارت بودن دیه



ديه در هر موردی خاص افزایش و کاهش می یابد اگر چه مقدارش معین است ولی در هر موردی ممکن است با مورد دیگر متفاوت باشد در حالیکه میزان مجازات متغیر نیست .

**ديه قابل عفو و اسقاط از جانب اوليائي دم يا مجني عليه است**

چون با فوت محکوم علیه ديه ساقط نمی شود لذا دین است و جنبه مجازات بودن خود را هم دارد.



پرداخت دیه از جانب عاقله دلیل بر مجازات نبودن آن  
می باشد چون مجازات جنبه شخصی دارد و نمی  
توان بر دیگری تحمیل نمود.

**ماده 313 قانون مجازات اسلامی:**

« دیه عمد و شبهه عمد بر عهده جانی است لکن اگر فرار  
کند از مال او گرفته می شود و اگر مال نداشته باشد از  
بستگان نزدیک او با رعایت الاقرب فی الاقرب گرفته  
می شود... »



مجازات بودن ديه



ديه در اسلام كيفر اصلي جنايت شبه

عمد و خطايي است



**مادة 12 قانون مجازات اسلامی در بیان اقسام مجازاتهای**

**اصلی دیه را هم آورده است.**

**قابل تغلیظ بودن دیه دلیل مجازات بودن آن است. اعتقاد**

**اینست که مجازات قابل تغلیظ است. دیه هم طبق قانون**

**ماده 299 تغلیظ میشود پس دیه مجازات است.**



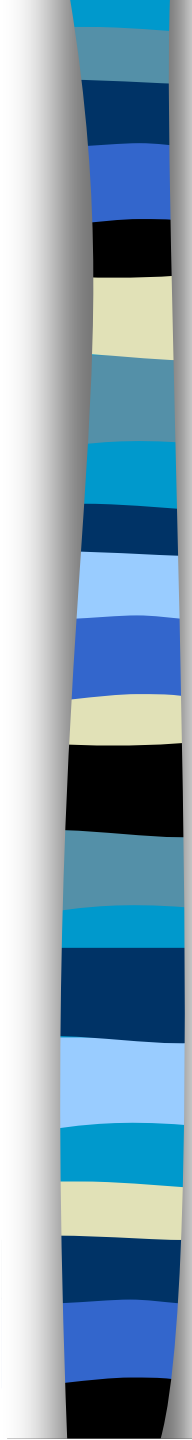
در پایان بحث باید گفت:

که نظریه غالب اینست که دیه ماهیتی دوگانه دارد یعنی هم مجازات است هم جبران خسارت ، ولی نظری که با واقعیات حقوقی و اصولی جامعه سازگارتر است دین بودن آن می باشد.





ارتق



در اصطلاح فقها که جامع ترین آنها را مرحوم **آیت الله**  
**شیخ انصاری** در مکاسب و ناظر به جنبه جزایی و حقوقی  
ارش ارایه داده است، عبارت است از:

**بهایی که بدل از نقص گرفته می شود، بدل از نقص بدن یا**  
**مال، هنگامی که شرع مقداری برای آن معین نکرده**  
**باشد.**



## ارش از نظر حقوقی:

تفاوت قسمت صحیح و معیوب است که مشتری برای جبران زیان خود، در صورتی که مبیع را نگه دارد، از بایع دریافت می دارد.

( دکتر سید حسن امامی )



از نظر قانون مجازات اسلامی :

کیفری است که به صورت پرداخت وجه از سوی  
جانی به مجنی علیه تعلق می گیرد و آن در  
هنگامی است که جنایتی بر عضو کسی وارد آید و  
قصاص ممکن نباشد و شرعاً مقدار خاصی به  
عنوان دیه برای آن عضو تعیین نشده باشد.

## ارش در قانون مجازات اسلامی :

ماده ۴۴۹- ارش، ديه غيرمقدر است كه ميزان آن در شرع تعيين

نشده است و دادگاه با لحاظ نوع و كيفيت جنايت و تأثير آن بر

سلامت مجني عليه و ميزان خسارت وارده با در نظر گرفتن ديه

مقدر و با جلب نظر كارشناس ميزان آن را تعيين ميكند. مقررات

ديه مقدر در مورد ارش نيز جريان دارد مگر اينكه در اين قانون

ترتيب ديگري مقرر شود.

## موادی از قانون مجازات اسلامی که در آن ها ارش تعیین شده ، عبارتند از :

- |   |                                       |
|---|---------------------------------------|
| ماده 444 : نقصان عقل                                | ماده 368 : موی سر که دوباره برآید     |
| ماده 447 : عقلی که دوباره برگردد                    | ماده 372 : موی ابرو که دوباره برآید   |
| ماده 455 : پرده گوش                                 | ماده 373 : موهای پلک چشم              |
| ماده 466 : حس چشایی                                 | ماده 376 : چشمی که در آن لکه سیاه است |
| ماده 472 : نقصان صوت                                | ماده 404 : دندان اضافی                |
| ماده 475 : انزال ، تولید مثل و بارداری ، لذت مقاربت | ماده 414 : کج شدن گردن                |
| ماده 477 : زوال بعضی از منافع                       | ماده 422 : قطع دست بالاتر از مفصل مچ  |
| ماده 483 : فرو رفتن نیزه یا گلوله به دست یا پای زن  | ماده 434 : عیب ناشی از قطع نخاع       |
| ماده 484 : تغییر رنگ پوست سر                        | ماده 439 : استخوان دنبالچه            |
| ماده 485 : تورم                                     |                                       |

## منابع:

- I. رازی احد، صمدی راد بهرام، اخلاق ، تاریخ و قوانین حرفه پزشکی، تبریز، نشر اختر، 1382
- II. شامبیاتی، هوشنگ؛ حقوق جزای عمومی ج 2، تهران، انتشارات ویستار، ص 329 .
- III. گلدوزیان، ایرج؛ بایسته‌های حقوق جزای عمومی، تهران، جهاد دانشگاهی، (ص 326).
- IV. نوربها، رضا؛ زمینه حقوق جزای عمومی، تهران، انتشارات کانون وکلای دادگستری، چاپ 1369، ص 316)
- V. حقوق کیفری اسلام ، مسالک الافهام تالیف شهید ثانی، ترجمه دکتر ابوالحسن محمدی، مرکز نشر دانشگاهی
- VI. دیه، تالیف دکتر عوض احمد ادريس، ترجمه دکتر علیرضا فیض، سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- VII. مجموعه کامل قوانین و مقررات جزایی، دکتر هوشنگ ناصرزاده، انتشارات خورشید



